

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет

**СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ
В УКРАЇНІ ТА СВІТІ:
ІСТОРІЯ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ**

Матеріали
XI Всеукраїнської науково-практичної конференції

(Суми, 28 травня 2024 року)

Суми
2024

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Власенко В. М., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Гончаренко А. В., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Дегтярьов С. І., д-р іст. наук (Сумський державний університет);
Ільницький В. І., д-р іст. наук (Дрогобицький державний педагогічний університет ім. І. Франка);
Каганов Ю. О., д-р іст. наук (Запорізький національний університет);
Король В. М., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Котляр Ю. В., д-р іст. наук (Чорноморський національний університет ім. П. Могили, м. Миколаїв);
Куліш А. М., д-р юрид. наук (Сумський державний університет);
Лебідь А. Є., д-р філос. наук (Сумський державний університет);
Лобко Н. В., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Черкасов А. А., д-р іст. наук (Cherkas Global University, США).

Видання рекомендоване до друку рішенням вченої ради
Навчально-наукового інституту права СумДУ
(протокол № 7 від 21.06.2024 р.)

**Суспільно-політичні процеси в Україні та світі:
історія, проблеми, перспективи** : матер. XI Всеукр. наук.-
практ. конф. (Суми, 28 травня 2024 р.) / ред. колегія :
В. М. Власенко, А. В. Гончаренко, С. І. Дегтярьов та ін.
Суми : Сумський державний університет, 2024. 197 с.

До збірника увійшли наукові статті та повідомлення викладачів, студентів, учених та аспірантів ЗВО і наукових установ, виголошені в рамках XI Всеукраїнської науково-практичної конференції «Суспільно-політичні процеси в Україні та світі: історія, проблеми, перспективи», присвяченої актуальним питанням суспільно-гуманітарних наук.

© Сумський державний університет, 2024
© Автори, 2024

ШУТЬ Т. І.

студентка, гр. ІС-11,

Сумський державний університет

(наук. керівник: к.і.н., доц. В. А. Нестеренко)

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНЕ ЖИТТЯ СУМ У ПЕРІОД НІМЕЦЬКОЇ ОКУПАЦІЇ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ГАЗЕТИ «СУМСЬКИЙ ВІСНИК»)

Сумщина, як прифронтна область, після окупації німецькими військами була передана безпосередньо під керівництво військового командування. За його вказівкою в Сумах була створена міська управа, яка взяла на себе організацію «нового» життя. Трохи більше, ніж через місяць у місті почав видаватися часопис «Сумський вісник» - орган активної пропаганди та цікаве джерело для дослідження соціально-економічних процесів періоду окупації.

Для місцевого населення вводилися різні обмеження. Відразу після встановлення нової влади було введено комендантську годину. Рух по місту дозволявся лише з п'ятої години ранку до восьмої тридцять вечора. За порушення даного розпорядження передбачався арешт та суворе покарання. У темні години дня населення мало дотримуватися режиму світломаскування [1].

Для користування електроенергією видавався спеціальний дозвіл. З метою суворої економії користуватися дозволялося лише однією лампою [7]. Землі та об'єкти водного фонду переходили у власність окупаційної влади, і відповідно рибальство та полювання

для пересічного населення фактично було забороненим. Рубка дерев, навіть на території приватних домогосподарств, дозволялася лише з санкції Міського Інженера [11].

Задля контролю за переміщенням населення та сплатою податків було впроваджено особисті листки. Їх зобов'язали отримати усіх жителів старших за 16 років [2]. Також усе працездатне населення мало стати на облік біржі праці та отримати облікову картку. Працювати можна було лише маючи на руках останню.

Податки сплачувалися раз на місяць усім працездатним населенням віком від 14 до 50 років. Пізніше, у 1943 році, був введений внесок на видатки на управління від сільських мешканців та міських громад [2]. Його розмір визначався районним начальником, залежав від прибутків і виплачувався один раз на рік усім працездатним населенням окрім певних його категорій. Від внеску звільнялися німці, представники німецької армії та члени їхніх родин; вдови та сироти, якщо члени їхньої родини загинули під час служби в німецькій армії, особи, що отримували заробітну плату, яка не перевищувала 300 карбованців [3]. Гроші отримані із населення передавалися безпосередньо в скарбницю (казначейство) [4].

Наприкінці листопада 1941 року в Сумах було відкрито Товариство взаємного кредитування [10].

Радянські карбованці використовувалися поряд із німецькими марками за курсом 1 марка дорівнювала 10 карбованцям. Діяла система харчових карток, за якими здебільшого видавали хліб, іноді картоплю. Спеціальна

допомога надавалася сім'ям, члени яких були завербовані на роботу до Німеччини.

Була встановлена система покарань за порушення встановлених новою владою правил: від штрафів до розстрілу. Часто в газеті повідомлялося про виконання смертних вироків. Це робилося з метою зменшити можливість спротиву серед населення.

Постановою Сумської міської управи запроваджена робота тимчасових судів. Судді, слідчі та органи дізнання (міліція) під час розгляду справ керувалися процесуальними нормами, що діяли до встановлення окупаційного режиму. Справи розглядалися судом одноосібно у відкритому засіданні за участю сторін. Вироки оскаржувалися в п'ятиденний строк в Сумському міському касаційному суді (складався з постійного судді та двох почесних суддів, яких призначала міська управа). До участі у процесі допускалися адвокати, список яких теж затверджувався міською управою [12].

Відновлювали роботу фабрики та заводи: валяльно-повстяна, взуттєва, трикотажна фабрики, було відновлено цукровий завод. Також запрацювали деякі аптеки, друкарня, що виконувала замовлення для цивільної та військової влади, інкубаторна станція, електростанція тощо.

З часом у місті встановилася чітка система торгівлі, але лише за дозволом і тільки окремими видами продуктів – овочі, фрукти, молочні продукти. Тільки у визначений час - з шостої години ранку до першої години дня [4]. Пізніше торгівля була дозволена лише один раз на тиждень - у неділю. Забороненими до продажу були м'ясо, зерно,

борошняні вироби, молоко, масло, цибуля і яйця. Торгівля без дозволу визначалася як спекуляція та жорстоко каралася [5]. Установлено контроль за цінами на продукти харчування аби не допустити надмірних [6]. Продукти, що не були продані, вилучалися базарним інспектором.

Населенню дозволялося займатися кустарними промислами за умови сплати патентного збору (податку). Такими промислами були миловаріння, обробка шкіри, виготовлення свічок тощо. Розмір збору залежав від кількості робітників, виробленого продукту та кількості прибутку вирученого за цей товар чи послуги [8].

У населення часто вилучалися предмети загального вжитку. Пояснювалося це різними причинами: допомога військовополоненим, пораненим, для фронту. Наприклад, у кінці листопада у газеті з'явився наказ радника військового управління Юнгерсена у якому пропонувалося здати столярні інструменти: рубанки, пилки, фуганки, різці, молотки, долота та інші знаряддя у ремісниче училище за гроші, з метою кращої підготовки фахівців-робітників. У випадку невиконання цього наказу всі вище згадані інструменти конфісковувалися після обшуку [9].

На жителів міста покладалися обов'язки слідкувати за благоустроєм прибудинкових територій. В літню пору обкошувати траву, взимку чистити сніг та звозити його в спеціально відведені для цього місця. За виконанням цих наказів провадився контроль з боку міської міліції.

Таким чином, життя населення в окупації було важким та обмеженим багатьма аспектами. Накладалися лімітування на торгівлю, переселення, запроваджувалася комендантська година, світломаскування, значні податки,

масові реквізиції майна. Політика окупаційних властей загалом була спрямована на використання й контроль робочої сили. Інструментом підтримання порядку було залякування.

-
1. Сумський вісник. – 17. 05. 1942. – № 59 (80).
  2. Сумський вісник. – 18. 03. 1942. – № 34 (55).
  3. Сумський вісник. – 03. 02. 1943. – № 15 (192).
  4. Сумський вісник. – 05. 11. 1941. – № 6.
  5. Сумський вісник. – 26. 07. 1942. – № 89 (110).
  6. Сумський вісник. – 26. 10. 1941. – № 3.
  7. Сумський вісник. – 11. 12. 1942. – № 148 (169).
  8. Сумський вісник. – 04. 02. 1942. – № 15 (36).
  9. Сумський вісник. – 10. 07. 1942. – № 82 (103).
  10. Сумський вісник. – 27. 11. 1941. – № 12.
  11. Сумський вісник. – 30. 11. 1941. – № 13.
  12. Сумський вісник. – 18. 12. 1941. – № 18.

ЗМІСТ

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ. ЛОКАЛЬНІ СТУДІЇ

Антонов Є. М.

Перебування Т. Г. Шевченка на Сумщині
у творчості Віри Юрченко 3

Власенко В. М.

З епістолярію Костя Мацієвича 1922 р. 9

Гаврилишин П. М.

Виявлені джерела до вивчення біографії
Богдана Гаврилишина 15

Герасимчук О. М.

Формування організаційно-правових основ
переселення козаків Північного Лівобережжя
України на Кубань у 1820–1825 рр. 20

Зінченко І. Д.

До питання про формування кордонів України
в 40-50-х роках ХХ ст.: огляд вибраної історіографії 27

Король В. М.

Село Блотниця Талалаївського району
1950–1960-х рр. у матеріалах усної історії 30

Котельницький Н. А.

Праці В. М. Хижнякова як джерело з історії формування
клерикальної політики земської ліберальної партії
Північної України (80-ті рр. XIX ст.) 43

Лобко Н. В.

Матеріали про військову службу як джерело
генеалогічної інформації 50

Медведєв І. А.

Події лютого-березня 2022 року в Тростянецькій
громаді Сумської області: хронологія та факти 55

Пономарьова К. О.

Історія військових поселень на території України:
до постановки проблеми 61

Шуть Т. І.

Соціально-економічне життя Сум у період німецької
окупації (за матеріалами газети «Сумський вісник») 65

Тихомиров К. В.

Жертви окупаційного нацистського режиму
на території України 70

ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ. МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

Андрощук В. П.

В'ячеслав Липинський на дипломатичній
службі Української держави 75

Баб'як М. О., Дикий В. В.

Дипломатична співпраця УНР і ЗУНР у добу
національно-визвольних змагань 80

Гончаренко А. В.

Радянська історіографія ролі Великої Британії в еволюції
колоніалізму наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. 84

Дацків І. Б., Проць В. В.

Міжнародна діяльність Лонгіна Цегельського 90

Зінченко І. Д.

Південно-західний кордон УРСР в 40-х роках ХХ ст.:
делімітація та демаркація 95

Іванов І. А.

Діяльність Оди Нобунаги по об'єднанню Японії 99

Мірошніченко А. В.

Роль Томаша Масарика в становленні
незалежної Чехословаччини 105

Назаров М. С.

Основні етапи російсько-української війни 2022-2024 рр. 110

<i>Порфілова М. В.</i> Зародження, формування і становлення соціальної політики	114
<i>Рагуліна А. В.</i> Смертна кара за кодексами законів Давньої Месопотамії	118
<u>КУЛЬТУРА ТА ОСВІТА: ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ</u>	
<i>Антоненко П. Ю.</i> Коренізація як передумова розвитку українського мистецтва в 1920-1930-х роках	121
<i>Антонов Є. М.</i> Ілля Ріпін – український художник	125
<i>Гвоздицька С. М., Єсін А. І.</i> Особливості сучасного етапу розвитку витинанки на Сумщині	129
<i>Глушенок Н. М.</i> Висвітлення стану дослідження поняття міждисциплінарної інтеграції	135
<i>Дегтярьов С. І.</i> Проект Батуринського університету гетьмана Кирила Розумовського	140

- Дегтярьова Д. С.***
Відстоювання феміністичних поглядів у драматичній
поемі «Бояриня» Лесі Українки 149
- Калінін І. М.***
Правознавство в чоловічих гімназіях
кінця ХІХ – початку ХХ ст. 155
- Картава К. С.***
Ганна Затиркевич-Карпинська – громадська діячка
та особистість 161
- Кудінов Д. В.***
Пансіон Ганни Іванової в Сумах: нотатки до історії
жіночої освіти 167
- Маркович О. С.***
Значення творчості Василя Кричевського 174
- Струпінська Д. В.***
Неполітичні проекти Георгія Нарбути як
складова української національної культури
початку ХХ ст. 181
- Ярош Н. В.***
Виховний процес у навчальних закладах системи
державних трудових резервів СРСР (1940–1950-ті рр.) 189

Наукове видання

**СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ
В УКРАЇНІ ТА СВІТІ:
ІСТОРІЯ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ**

Матеріали
XI Всеукраїнської науково-практичної конференції

(Суми, 28 травня 2024 року)

Оригінал-макет підготовлено на
кафедрі історії СумДУ

Редколегія не несе відповідальності за точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен та інших відомостей. Матеріали друкуються в авторській редакції. Точка зору редколегії не завжди збігається з точкою зору автора.

Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 16,77. Обл.-вид. арк. 19,83. Тираж 100 пр. Зам.№
Видавець і виготовлювач
Сумський державний університет,
вул. Римського-Корсакова, 2, м. Суми, 40007
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3062 від 17.12.2007.